

Weeshuis

Een gebouw, bestemd voor de huisvesting van weeskinderen en vondelingen. Vanaf de 16e eeuw ontstonden in ons land weeshuizen; het eerst in de steden Amsterdam 1523, Hoorn 1531, en Enkhuizen 1551 en ongeveer een eeuw later in de dorpen. Ook in de Zaanstreek verrezen in de 17e eeuw de eerste weeshuizen, zoals het alweer verdwenen weeshuis achter de Hervormde Kerk in Jisp uit 1655 en het eveneens verdwenen Doopsgezinde weeshuis aan de Schipperslaan in Koog uit 1698.

Soms maakte men gebruik van bestaande panden, die eerst min of meer ingrijpend verbouwd werden voor ze als weeshuis konden dienen. Dat geschiedde onder andere in Oostzaan, waar in 1774 een 17e-eeuws woonhuis tot weeshuis werd verbouwd en in Wormerveer, waar in 1857 een dubbel koopmanshuis uit 1727 tot weeshuis werd ingericht. In andere gevallen werden er speciale gebouwen neergezet, die van de aanvang af als weeshuis bedoeld waren. Grote weeshuizen in de steden waren soms aangelegd rond een of meer binnenplaatsen, zoals het omvangrijke Burgerweeshuis, later het Amsterdams Historisch Museum, in de hoofdstad.

In de Zaanstreek ging het om kleinere gebouwen. Het merendeel werd opgetrokken op een rechthoekig grondplan en kreeg drie bouwlagen, een begane grond, een verdieping en een zolder. Weeshuizen golden als representatieve bouwwerken en er werd dan ook de nodige zorg en het nodige geld aan de bouw besteed. Zo verrezen er in de 17e en 18e eeuw behalve weeshuizen met voor de Zaanstreek gebruikelijke houten wanden ook weeshuizen met muren van baksteen; een bouw materiaal dat alleen voor deftige panden werd gebruikt. Zoals ook elders het geval is, getuigen soms beeldjes van weeskinderen aan de voorgevel van de bestemming van het pand zoals onder andere in Oostzaan te zien is.

De indeling van elk weeshuis was weer anders en onderging bovendien in de loop van de tijd de nodige veranderingen, afhankelijk van het aantal kinderen dat er woonde en van de opvattingen over huisvesting en verzorging. Altijd was er wel een grote keuken waar de maaltijden bereid werden. Er waren één of meer zalen waar gegeten, gespeeld en geleerd werd en er waren zalen waar geslapen werd. Zoals vroeger gebruikelijk bij liefdadige gestichten zoals weeshuizen, waren er regenten die toezicht hielden en voor hen was er vaak een zogenaamde regentenkamer of vergaderkamer aanwezig, men vond deze o.a. in het reeds genoemde aan de Schipperslaan in Koog uit 1698 en het Doopsgezinde weeshuis aan de Stationsstraat in Zaandam uit 1713. In Assendelft werd in 1795 een Rooms-Katholiek weeshuis gebouwd, terwijl er van de Luthersen een weeshuis te vinden is aan de Vinkenstraat in Zaandam, naast de Lutherse kerk, gebouwd in 1861 door stadsarchitect [Ludovicus Immink](#).

Zoals ook elders in het land het geval was, trof men meermalen in de Zaanstreek een combinatie aan van weeshuis en armenhuis/diaconiehuus. Dat is onder andere het geval bij het al genoemde Lutherse weeshuis. Een ander voorbeeld stond in Westzaan, achter de Hervormde kerk. Het in 1717/1718 gebouwde en in 1747 uitgebreide pand bevindt zich thans aan de Zaanse Schans en herbergt het restaurant [De Walvis](#). Het Westzaanse weeshuis is niet het enige weeshuis dat thans een andere bestemming heeft. Andere opvattingen over de opvang van weeskinderen, men brengt ze thans liever onder in gezinnen dan in weeshuizen, maakten de oude weeshuizen in de loop van de 20e eeuw overbodig.

De nog bestaande gebouwen, die ooit langere of kortere tijd als weeshuis dienden, kregen nieuwe bestemmingen. Zonder een compleet overzicht te geven, worden de volgende huizen genoemd:

- Westzaandam, dorpsweeshuis Zaandam, 1631;
- Wormer, wees- en armenhuis, 1634;

- Krommenie, dorpsweeshuis, 1657 (herbouwd 1743);
- Oostzaandam, dorpsweeshuis, 1677;
- Zaanwijk, dorpsweeshuis 1695, (herbouwd 1730, vergroot ca. 1850);
- Koog aan de Zaan, doopsgezind weeshuis, 1696;
- Krommeniedijk, dorpsweeshuis, na 1705;
- Krommeniedijk, doopsgezind weeshuis ..?;
- Westzaandam, dorpsweeshuis, 1712/1713;
- Westzaan, dorps wees- en armenhuis, 1717/1718;
- Zaanwijk, weeshuis, 1730, in 1964 [door brand verwoest](#)
- Oostzaandam, doopsgezind weeshuis, 1744, herbouwd 1804, later [Oosterweide](#); in 1968 door brand verwoest;
- Oostzaan, dorpsweeshuis, 1774-1942);
- Westzaandam, Nederlands Hervormd weeshuis, 1832-1874;
- Zaanwijk, Rooms Katholiek weeshuis, 1847-1876;
- Wormerveer, Nederlands Hervormd weeshuis, 1857-1906;
- Zaanwijk, Luthers weeshuis, 1861;
- Wormerveer, Nederlands Hervormd weeshuis aan de Wandelweg, 1906.

Carla Rogge

Zie ook: [Wees- en armenzorg](#).

[actualiseren](#)

From:

<https://www.zaanwiki.nl/encyclopedie/> - **ZaanWiki**

Permanent link:

<https://www.zaanwiki.nl/encyclopedie/doku.php?id=weeshuis>

Last update: **2020/09/07 12:09**